

Prof. Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu

Historia e feve

(prej fillimit deri sot)

Nga turqishtja:
Dr. Qani Nesimi

Titulli origjinal:
Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi

Botoi: Logos-A, Shkup – 2007

FETË PARAHISTORIKE NË AZINË E MESME

Literatura: Carl Klemen, *Die Religionen der Erde*, V.I, München 1966, f.7-41; Firuzan Kinal, *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara 1962, f.32-52; Sedat Veyis Örnek, *100 Soruda İlkellerde, Din, Büyü, Sanat, Efsane, Stamboll* 1971.

Nëse dëshirojmë që të studiojmë historinë e feve prej fillimit të fesë, menjëherë në mendje na vjen pyetja se kur ka lindur feja. Nuk është shumë lehtë që kësaj pyetjeje t'i jepet një përgjigje pozitive, sepse, në skenën historike, bashkë me njeriun që mendon, ka dalur edhe feja. Vetëm se, në histori njerëzit në përgjithësi kanë qenë të shqetësuar për çështjen e asaj se ku dhe kur njeriu që mendon është paraqitur në këtë botë. Edhe shkencat e sotme të historisë natyrore, të antropologjisë dhe të arkeologjisë interesohen për së afërmi me këtë çështje dhe punojnë në vlerësimin dhe komentimin e të dhënave shkencore. Kur'ani për nxitje në këtë drejtim thotë:

"Thuaj: udhëtoni nëpër tokë e shikoni se si filloi krijimi, pastaj Allahu e fillon krijesën tjetër (ringjalljen). Është e vërtetë se Allahu ka mundësi për çdo gjë". (Ankebut, 20)

Historianët e natyrës jetën e gjallesave të ngjashme me njeriun më të vjetër, të llogaritur sipas kaliumit (*potassium*) radioaktiv¹, i cili përfshin shembujt fosilë, e çojnë deri më 1,5-2 milionë vjet përpara dhe për të bëjnë komentime të ndryshme. Këta shembuj fosilë, të cilat përfaqësojnë llojet paleolitike, janë zhdukur në errësirën historike, kështu që gjeneza e tyre nuk ka mundur të vazhdojë.²

Shkencëtarët, paraardhësit e njeriut të sotëm i mbështesin në origjinën e quajtur „Homo Sapiens Sapiens“. Moshën e shembujve fosilë llogaritet sipas përmbajtjes së florit të tubuar në dhembët e mbetur nën tokë³. Këta janë paraardhësit e njeriut të sotëm në ngjyra të ndryshme, të gjetura që në periudhën e katërt të akullnajeve, gjegjësisht përpara 40 mijë vjetëve. Mendohet se këta njerëz janë themeluesit e qytetërimit, bujqësisë, blegtorisë dhe zbuluesit e mjeteve të ndryshme⁴. Shkencëtarët gjenetikë, në supozimet dhe llogaritë e tyre vërtetojnë tezat e antropologëve. Deri te ky përfundim arrihet me anë të llogaritjes së ndryshimeve gjenetike në njeriun⁵. Ata janë të mendimit se, njerëzimi i parë është përhapur prej Afrikës Lindore (Sudani-Etiopia). Edhe në transmetimet për Ademin dhe Havvanë, lidhshmëria e tyre me përfaqësimin të njëjtin rajon është domethënëse.

1. Ademi dhe Hava

Në Dhaitën e Vjetër dhe Kur'an ka dallime të ndryshme në lidhje me këtë çështje. Në Kur'an nuk është e qartë se urdhëri për krijim është në fillim, në mes apo në fund të krijimit. Sipas Dhaitës së Vjetër në fillim nuk ka patur asgjë, ka sunduar një zbrazëti, një kaos dhe një errësirë. Zoti në fillim krijoi dritën dhe e ndau nga errësira. Kështu u bënë dita dhe nata. Kjo ndodhi në ditën e parë të fillimit të aksionit të krijimit, vetëm se Dielli dhe Hëna ende nuk ishin të krijuara. Kështu që në këtë rast pyetja se si u formua dita dhe nata mbetet pa përgjigje. Në ditën e dytë u krijua qielli, në ditën e tretë lagështia dhe thatësira. Toka dhe deti u ndanë nga njëra tjetra. Vetëm se për t'u ndarë këto duhej që të ishin krijuar më herët! Më vonë u përcaktuan edhe bimët. Ditën e katërt u krijuan Dielli, Hëna dhe yjet. Ditën e pestë u krijuan gjallesat që jetojnë në ujë dhe ajër dhe shpezët me fletë. Ditën e gjashtë Zoti e krijoi „Ademin me fytyrë të Tij“. Dhe ditën e shtatë Zoti pushoi (*Zanafilla*, 1:1-26). Këto gjëra në Kur'an nuk janë fare. Sipas Kur'anit, Allahu

¹ Ayşe Başaran, *Tıbbi Biyoloji*, Botim 4., botoi Bilim Teknik, 1996, f. 402.

² Ali Demirsoy, *Kalitim ve Evrim*, Ankara 1984, f. 750-765.

³ Başaran, f.406.

⁴ Demirsoy, f.766-781.

⁵ Robert F. Weaver-Philip W. Hedrick, *Genetics*, Iowa 1989, f.526 dhe në vazhdim; Cecie Starr-Ralph Taggar, *Biology, the Unity and Diversity of Life*, California 1989, Botim 5., f. 702 dhe në vazhdim.

nuk lodhet dhe nuk ka nevojë për pushim. Vetëm se, edhe Kur'ani thotë se krijimi është bërë në gjashtë periudha. Këtu bëhet e qartë se kur Allahu dëshiron që diçka të ndodhë, mjafton që të thotë vetëm “bëhu”. Edhe pse këto dy shprehje në fillim mund të shihen si të kundërta, fjalia “thotë bëhu dhe ajo bëhet”, tregon fuqinë e Allahut, kurse togfjalëshi “gjashtë periudha”, tregon se si në të kaluarën është krijuar bota. Fjala “*jevm*”, që ka kuptimin edhe periudhë, në Kur'an ka kuptime të ndryshme. Në disa ajete ka kuptimin 12 orë, gjegjësisht dita dhe nata, apo një ditë-natë 24 orëshe. Gjithashtu te Allahu “*jevm*” përkon me një vit botëror. Në një ajet tjetër si e kundërt e “*jevmit*” paraqiten 50 mijë vite. Nga këto kuptohet se kuptimi i fjalës “*jevm*” nuk mund të limitizohet me një botë njerëzore, vetëm se mund të kuptohet se bota është e krijuar në gjashtë periudha. Dhaita e Vjetër për krijimin e njeriut thotë: “*Zoti Ademin e krijoi në pamje të Vet*”. Në Kur'an një shprehje e tillë nuk gjendet. Kur'ani me ajetin “*Nuk ka asgjë të ngjashme me Të*” (Shura, 11), e mohon mendimin se Ademi dhe Bijtë e tij janë krijuar me pamje të Zotit. Vetëm se për shkak të transmetimit të një hadithi paralel me versetin e Dhaitës së Vjetër, kjo shprehje e Dhaitës së Vjetër nga ana e muslimanëve është e komentuar në mënyrë që është e krijuar në cilësinë e Zotit, si të pamurit, të dëgjuarit etj. Në të gjendet lajmi se “*Ademi hëngri nga pema e ndaluar*” (A'raf, 22), sipas të cilit duhet që drunjtë dhe bimët të jenë krijuar para Ademit. Gjithashtu shprehjet “*...hani nga të doni dhe mos ju afroni kësaj peme (shexhere)*” (A'raf, 19; Bakara, 36), tregojnë ekzistencën e drurit dhe dheut, ku edhe është rritur druri. Më pastaj nga shprehjet se njeriu është krijuar prej një pikë uji (*nutfeten*) (Haxhah, 5), nxirret përfundimi se Kur'ani njofton për disa faza të krijimit, e jo për historinë biologjike të njeriut. Këto sikur nuk janë pengesë për krijimin e Ademit nga ana e Allahut për një moment, ashtu nuk janë pengesë edhe për mundësinë e krijimit të tij në faza. Kurse ajetet e mëposhtme e forcojnë kuptimin se njeriu i parë ka mundësi të jetë krijuar fazë fazë. Edhe pse nuk dihen imtësitë, lidhjet mes disa ajeteve kur'anore dhe zbulimeve të shkencëtarëve dhe historianëve natyrorë janë për t'u habitur. S'ka dyshim se parimet shkencore në të ardhmen do të shndërritin edhe më tepër këtë çështje:

“*...krijimin e njeriut e filloi nga balta.*” (Sexhde, 7)

“*Dhe Allahu u shpiku juve prej tokës si bimë.*” (Nuh, 17)

“*Vërtet ka kaluar një periudhë kohore, që njeriu nuk ekzistonte fare si një diçka e përmendur.*” (Insan, 1). (Pra, në krijimin e njeriut kanë kaluar aq periudha të gjata sa që ende nuk janë përmendur. Dhe kështu ai duke u filtruar nëpër faza të ndryshme, ka kaluar një kohë e gjatë deri sa ka marrë formën e spermës).⁶

“*Kur Ai ju krijoi në disa etapa*” (Nuh, 14; më gjërësisht shih, Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Ankara, f. 570)

“*Mandej, Ai e formëson atë (në barkun e nënës) dhe nga ana e vet i jep shpirt atij...*” (Sexhde, 9)

“*Pastaj bëri që pasardhësit e tij të rrjedhin prej një pike uji të dobët.*” (Sexhde, 8)

“*Prej asaj (tokës) Ne u krijuam ju, e ju do t'ju kthejmë përsëri në të, e prej saj do t'ju nxjerrim edhe një herë.*” (Taha, 55; Shih, S. Ateş, vep. e cit., f. 314)

“*Ju patjetër do të përjetoni gjendje pas gjendjeje.*” (Inshikak, 19 ; Shih, S. Ateş, vep. e cit., f. 589)

Në komentimin e ajeteve të lartëpërmendura shkrimtarët e traktateve Ihvan us-Safa, dhe dijetarët islamë, si Ibn Miskevejh, thonë se njeriu është krijuar në proces (me evoluim), por nuk e kanë bazuar në ndonjë themel shkencor.⁷ Edhe Süleyman Ateş, njëri nga mufesirët e sotëm, nga shprehja “*kur*” (kohë, periudhë, fazë) që përmendet në Kur'an: “*E kur ta përsos atë (në formën e njeriut) dhe t'i jap atij shpirtin që është krijesë Imja, atëherë ju bini atij në sexhde*” (Hixhr, 29), arrin përfundimin se Ademi është krijuar në një proces kohor. Për fetë, me rëndësi është pranimi nga ana e besimtarëve i krijimit si vepër e Allahut. Sot shkencat natyrore për së afërmi merren me atë se si është realizuar krijimi, me imtësitë themelore dhe me studimet dhe komentimet shkencore për të.

⁶ Kur'ani, Insan, 1; Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Ankara, f. 577.

⁷ Muhammed Hamidullah, *Dinler Tarihi Konferansları*, 3 Prill, Erzurum 1977.

Sipas mendimit gjeneral të feve, si islami, krishterimi dhe hebraizmi, fe të cilat Islami i quan “*Ehl el-kitab*” (ihtarë të librave), njeriu i parë, gjegjësisht babai i parë i njerëzimit është Ademi. Allahu, pasi që tokën e bëri të përshtatshme për jetesë, Ademin dhe bashkëshorten e tij i zbriti në të.⁸ Është ende vështirë që, në dritën e diturive të sotme tradicionale, të caktohet historia dhe esenca e kësaj zbritjeje. Disa dijetarë muslimanë, shprehjet kur’anore në ajetin 58 të sures Merjem, “*Këta (të përmëndur) ishin që Allahu i gradoi nga pejgamberët pasardhës të Ademit, prej pasardhësve të atyre që i patëm bartur (në anije) bashkë me Nuhun, prej pasardhësve të Ibrahimit dhe të Jakubit (Israilët), dhe prej atyre që i udhëzuam dhe i bëmë të zgjedhur...*”⁹, i komentojnë si argumente tradicionale për atë se të gjithë pejgamberët rrjedhin prej Ademit, si dhe duke pranuar se mund të ketë edhe njerëz që rrjedhin prej një burimi tjetër përveç Ademit, dhe se Allahu para Ademit ka krijuar edhe njerëz të tjerë.¹⁰ Gjithashtu fjala *adem* në Kur’an, në disa ajete ka kuptimin e Ademit (a.s.), emër i përveçëm, kurse në disa raste ka kuptimin njeri, emër lloji. Edhe ky fakt ua ka tërhequr vëmendjen komentatorëve dhe mendimtarëve të ndryshëm. Pa dyshim se me zhvillimin e hulumtimeve shkencore, në të ardhmen çështja do të qartësohet edhe më tepër.

Në Dhaitën e Vjetër gruaja e parë, e cila është dhe emri i gruas së Adamit, është “Eva”. Ndërkaq në Kur’an emri i saj nuk përmendet. Transmetohet se ky çift, për shkak të nëpërkëmbjes së urdhërit të Zotit, është nxjerrur prej xhenneti: “...*Zbritni (dilni), jeni armik i njëri tjetrit, e ju deri në një kohë në tokë keni vendbanim dhe dëfrim.*” (Bakara, 36; A’raf, 24). Diskutimet për xhennetin, që do të thotë kopsht, nga i cili u nxorrën si dënim, se gjendet në këtë botë apo jashta kësaj bote vazhdojnë.

Kur’ani Kerimi për jetën e kësaj bote të Ademit, gjegjësisht për jetën e tij jashtë xhennetit nuk diskuton. Vetëm se tregon se atij më herët “i janë mësuar të gjitha emrat”¹¹, nga e cila kuptohet se Ademi ka poseduar dituri për natyrën dhe për gjërat e tjera. Dhaita e Vjetër tregon se nga djemtë e Adamit, Kaini është marrë me bujqësi, kurse Abeli me blegtori, dhe gjithashtu tregon për mosmarrëveshjen mes tyre.¹² Ndërkaq, Kur’ani duke mospërmendur emër simbolizon në xhelozinë, në zënkën dhe në ngjarjen e vrasjes mes këtyre dy vëllezërve.¹³ Këto transmetime ka mundësi që të vlerësohen në aspektin e simbolizimit në periudhat e mundshme të kohës kur ka jetuar pejgamberi Adem. Mund të llogariten si argumente për periudhën e marrjes së njerëzimit me bujqësi dhe blegtori. Mund të datëzohen edhe me zbulimet e njohura të arkeologjisë së sotme. Në Kur’an nuk bëhet fjalë për “Shit”-in, njëri nga bijtë e Ademit. Sqarimet e komentatorëve në lidhje me këtë çështje, bazohen plotësisht në lajmet e Dhaitës së Vjetër dhe të Talmudit.¹⁴

Ndërkaq mendimet e feve të tjera për njeriun e parë dallojnë sipas strukturës së asaj feje. Ata mendimet e tyre i mbështesin në një krijues legjendar. Mendimi se njeriu është krijuar prej një krijuesi dhe se i tërë njerëzimi burojnë nga ai, është një besim i përhapur dhe i përbashkët mes feve. Për shembull, në Greqinë e Vjetër Zeusi ka krijuar “*Pandora-n*”, kurse te turqit e vjetër Karahani ka krijuar “individin”.¹⁵

2. Zbulimet historike dhe komentimet e tyre

Përgjigjja e pyetjeve për besimet e shoqërive që kanë jetuar në periudhën historike pashkrim, mundohet të gjendet me zbulimet arkeologjike të mbetura prej kohëve më të hershme, dhe me komentimin dhe krahasimin e këtyre zbulimeve me traditat dhe besimin e shoqërive primitive që jetojnë sot.

Në rajone të ndryshme janë gjetur eshtra dhe skelete njerëzish, të mbetura nga periudha

⁸ Kur’ani, Nisa, 1; A’raf, 24.

⁹ Shih, Kur’ani, A’raf, 2.

¹⁰ Amiran Kurtkan, *Sosyolojik Açidan Tasavvuf ve Laiklik*, Kutsun Yayınları, Stamboll 1977, f. 69-77.

¹¹ Kur’ani, Bakara, 31, 33.

¹² *Zanafilla*, IV, 2-4.

¹³ Kur’ani, Maide, 27-31.

¹⁴ *Zanafilla*, IV, 1-26; *The Talmud*, H. Polano, London and New York 1978, 372 faqe, f.15-22.

¹⁵ Shih Mustafa Erdem, *H. Adem*, Ankara 1993, f. 1-12.

parahistorike, të mbuluara me gurë. Disa nga këto mendohet të jenë varrosur në formë embrionale dhe shihet se i ngjajnë mënyrës së varrimit të popujve primitivë. Disa gropa, ku gjenden këto skelete, janë të kuqe, si varrezat në Van Tilki Tepe; mbi ata trupa është derdhur një lëng i kuq, apo bakër i kuq dioksid. Mbeturinat e këtyre materieve të kuqe mbi eshtra pas varrimit, janë argumente të qarta që tregojnë se kufoma është varrosur në mënyrë të posaçme. Shihet se, kafkat e mbetura prej periudhës mezolite dhe neolite (periudha e mesme dhe e re e gurit) janë të kthyera drejt perëndimit. Në periudhat e mëvonshme shihet se, sikur trupi shpirtit, nga i cili është ndarë, i tregon rrugën e botës së të vdekurve, për të cilën supozohet se gjendet në vendin ku perëndon dielli. Gjithashtu edhe tradita e djegies së të vdekurve që shihet në periudhën e gurit, e cila ka qenë e përhapur edhe në periudhën e bronzit, duhet të ketë lidhje me një besim se ekziston një shpirt i cili nuk është i lidhur me trupin dhe i cili jeton edhe pas vdekjes së trupit. Tradita e shtypjes me gurë të trupave të vdekur, lidhja e fortë e trupave embrionalë, futja e tyre nëpër gypa ose të thyerit apo prerja e disa organeve të tyre, në kohën e bronzit, janë argumente të qarta që tregojnë frikën prej të vdekurve. Tradita të këtij lloji të disa fise primitive shihen edhe sot. Ka mundësi që njerëzit të ishin frikësuar dhe të kishin ikur nga të vdekurit, për shkak të konceptit se ata kanë të bëjnë me sëmundje dhe fuqi mbinatyrore, por nuk posedojmë argumente të mjaftueshme për këtë. Veprimet, si lidhja dhe sakatimi i të vdekurve, janë pamje të qarta të frikës nga të vdekurit dhe të synimeve për të qenë të sigurt nga e keqja që mund të vijë prej tyre.

Sikur që shihet edhe te disa fise primitive, ngjyrosja e trupave me të kuqe mund të jetë për shkak të vullnetit për vazhdimin e shoqërimin me të vdekurit dhe për shfrytëzimin e fuqive mbinjerëzore. Ngjyra e kuqe me siguri që simbolizon gjakun. Atëherë gjaku llogaritet një lëng, që në vetvete përmban një fuqi speciale dhe besohet se kjo forcë jetike mund t'u ndihmojë të vdekurve. Disa tradita nga periudha e gurit, tregojnë se punohet për shfrytëzimin e forcës së parafytyruar speciale të të vdekurve, si për shembull, për mbrojtjen e eshtrave të nofullës së poshtme të ngjyrosur me të kuqe etj. Madje për bartjen e forcës të bartësi, ka mundësi që ta kishte bartur njeriu i periudhës parahistorike. Mundet që atë ta kishte pranuar si një amulet (nuska), e cila jep forcë. Ndërsa nuk ka të bëjë me mençurinë e pronarit të skeletit.

Në varrimin e të vdekurit, bashkë me të varrosen edhe mjetet që i ka bartur në jetë dhe disa stoli të tij. Këto mund të jenë nuska të mbushura përplot me forcë mistere, të cilat zotërisë i japin nder dhe e mbrojnë nga fatkeqësitë. Ato në fillim janë përdorur vetëm si stoli, kurse më vonë iu është mveshur fuqi mbinatyrore. Në varrezat e periudhës së gurit është rastisur në dhëmbë kafshësh dhe në gurëz të çmuar. Ndërkaq ari fillon të dalë në periudhën neolite (koha e re e gurit). Në periudhën e bronzit, minerale, bimë dhe kafshë të shenjta, të futura nëpër gypa bronzit dhe në torba lëkure, janë vendosur afër të vdekurve. Me siguri, i vdekuri deri sa ka qenë gjallë i ka bartur ato dhe i ka përdorur. Në periudhën e gurit dhe bronzit shihet se afër të vdekurit janë vendosur statuja dhe sëpata të vogla prej guri ose bronzit, të cilat nuk kanë patur asnjë vlerë në jetën e përditshme. Ka mundësi që këto të jenë prej llojeve të nuskave dhe gjëra të fuqisë magjike të cilave u besohet.

Kurse përdorimi i dheut përpara varrezave tregon mundësinë se më vonë të vdekurit janë shenjtëruar në forma të ndryshme dhe janë respektuar, ose ka mundësi që në krye të varrit të ishte bërë ceremoni fetare.

Në disa shpella, që datojnë prej fundit të Periudhës së Gurit, është hasur në relieve (skulptura), që tregojnë skenat e gjuetisë. Këto, me siguri, më tepër janë magji kafshësh, të cilat janë menduar t'i gjuajnë, se sa thjeshtë stoli. Gjithashtu ekzistenca e relievave, të ngjashme me diellin dhe hënën, formon bindjen se dielli dhe hëna janë respektuar dhe adhuruar. Hasja e shpeshtë, që në Periudhën e Bronzit, e formave që përfaqësojnë diellin, përforcojnë mendimin se edhe më herët ka ekzistuar adhurimi i tij. Vetëm se nuk posedohen njohuri definitive për besimin e njeriut parahistorik në hyjnitetin e pikturave të njeriut. Në realitet nga disa varreza janë nxjerrur figura të vogla njerëzish. Vetëm se është shumë vështirë që të vërtetohet se ato janë apo nuk janë adhuruar si zota. Ka mundësi që edhe vetë i vdekuri (duke qenë gjallë) ta ketë vizatuar veten e vet. Ajo që shumica e figurave të gjetura janë gra, dhe pjesa e krahorit dhe e barkut paraqiten të stërzmadhuara në mënyrë të jashtëzakonshme, forcon mundësinë e të menduarit se ato janë krijesa të shenjtëruara. Këto figura, të quajtura idhuj, dhe statujat e thjesh-

ta, është e mundur që të ishin përdorur edhe si magji apo si sakrificë, të cilat janë përdorur me qëllim të shpëtimit nga ndonjë sëmundje apo fatkeqësi. Figurat e grave të nxjerrura nga gërmimet e bëra në rajonin Burdur Hacilar dhe në Konya Çatal Hoyuk, janë shembuj objektivë që tregojnë për adhurimin e “Nënës së madhe”, në Periudhën e vonshme paleolite dhe neolite. Një skulpturë kryesore (nënë), e cila i jep gji fëmijës së saj, i takon Periudhës së Bronzit dhe është gjetur në Tokat Horoz Tepe. Ajo gjithashtu paraqet vazhdimësinë e kultit të Nënës së madhe (hyjneshë kryesore), e cila në periudhën kalkolite përfaqësohet me idhuj. Edhe skulpturat e drerit dhe të kaut (mëzatit) në Çorum Alaca Hoyuk dhe në Tokat Horoz Tepe, tregojnë për besimin në disa kafshë të shenjta dhe për adhurimin e tyre. Vetëm se, ne, për shkak të njohurive të pamjaftueshme nuk mund të dimë definitivisht se si njerëzit parahistorikë i kanë përfytyruar zotat e tyre. Sendet e vendosura në varre, mundësisht mund të jenë dhurata të ndryshme për “zota nëntokësorë”. Eshtrat e qeve, qenve, dhive, të gjetura në varre, mund të jenë shenja për ekzistimin e traditës së sakrificimit për të vdekurin pranë varrit të tij.

Është më se e vërtetë se në periudhën parahistorike ka ekzistuar besimi në Zotin e madh, në jetën pas vdekjes dhe në ekzistencat e lartësuara. Vetëm se, pasi që ende nuk është zbuluar ndonjë mjet, gjegjësisht ndonjë shkrim, që do të sillte në kohën tonë besimin dhe mendimet e tyre në mënyrë konkrete, është vështirë që për ta të bëhen komentime definitive. Edhe pretendimi se ata nuk ekzistojnë është padrejtësi ndaj tyre. Në këto periudha, që ofrojnë dokumente për mbeturina të politeizmit, me siguri që ekzistojnë gjurmë edhe për Zotin e madh dhe se në këto periudha, me siguri, që për propagandimin e besimit monoteist janë dërguar edhe profetë. Transmetimet në Librat e Shenjtë janë plot me shembuj të tillë. Si shembuj të parë janë Ademi dhe Idrisi. Emri i Idrisit në Dhiatën e Vjetër është Henoh.¹⁶ Kur’ani atë e përmend me lëvdatë: „...Ai ishte shumë i drejtë dhe pejgamber. Ne e ngritëm atë në një vend të lartë (ia ngritëm lartë famën).” (Merjem: 56-57). Nuk është e mundur që të gjendet ndonjë dokumentacion që tregon se kur dhe ku ka jetuar ai. Vetëm se, nëse merren parasysht lajmet e Dhaitën e Vjetër se Noah/Nuhi është nipi i tij, atëherë ka mundësi që ai të kishte jetuar në rajonin Irem në Arabinë Veriore (në jugperëndim të Detit të Vdekur), në fund të mijëvjetëshit 4.¹⁷

¹⁶ Zanafilla, V, 18-19.

¹⁷ Studimet arkeologjike të kohës së sodit tregojnë se qyteti Irem gjendet në rajonin Edom të Palestinës së Vjetër. Shih John D. Davis, *The Westminster Dictionary of the Bible*, Philadelphia 1944, f. 267.